

Φωτογραφία, Πλ. Ριβέλλης

Διαβάστε το κείμενο του Ριβέλλη για τη φωτογραφία και τη βιντεοσκοπημένη συνέντευξη που έδωσε στον Θοδωρή Σκριβάνο. Κρατήστε σημειώσεις και συζητήστε.

Πλάτωνας Ριβέλλης
Φωτογραφία

...

Η Τέχνη έχει χώρο για άπειρες εκφράσεις. Άλλωστε ένα μέρος από τη μαγεία της είναι ακριβώς η αποκάλυψη της ποικιλομορφίας της. Προσπάθεια κάθε καλλιτέχνη είναι ή διαμόρφωση της προσωπικής του γλώσσας και ο καθορισμός της ιδιαιτερότητας και της ταυτότητάς του. Έστω και ασυνείδητα, αυτό ίσχυσε και ισχύει απ' την εποχή του πρώτου μεγάλου καλλιτέχνη των προϊστορικών σπηλαίων μέχρι και σήμερα. Τούτο όμως δεν σημαίνει πως ο καλλιτέχνης καλλιεργώντας την ιδιαιτερότητα απομονώνεται από την κληρονομιά του. Ούτε ξεκόβει από τους απειράριθμους δεσμούς πολιτιστικών αναφορών.

Ο καλλιτέχνης δηλαδή αποτελεί ένα κομμάτι, καινούριο κάθε φορά, στο μωσαϊκό της Ιστορίας της Τέχνης, που πλουτίζεται καθημερινά με νέα, ιδιαίτερα και μοναδικά κομμάτια, σε μια εξέλιξη χωρίς τέλος.

Το πολύ σημαντικό είναι η συνείδηση ότι η Τέχνη είναι μία σε όλες της τις μορφές και τις πολιτιστικές προελεύσεις. Ο κάθε καλλιτέχνης βρήκε εκείνο το μέσο που νόμισε πως του επέτρεπε να εκφράσει καλύτερα την ανάγκη του για υπέρβαση του εαυτού του και του επιστητού. Όλοι όμως μαζί βρίσκονται κάπου ενωμένοι στην τέλεση μιας λειτουργίας. Όταν ρώτησαν τον γάλλο φωτογράφο Willi Ronis ποια είναι η μεγάλη πηγή έμπνευσής του, απάντησε: «Ο Bach». Ο Eugene Smith εξήγησε ότι την αίσθηση του μέτρου και την ισορροπία που ψάχνει στο έργο του την άντλησε από τα κουαρτέτα του Beethoven. Ο Walker Evans είχε για οδηγούς τον Flaubert και τον Baudelaire. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο καλλιτέχνης μεταγράφει το έργο κάποιου άλλου με το δικό του καλλιτεχνικό μέσο. Αλλά ότι η αφύπνιση, ή η διαμόρφωση, της ευαισθησίας του επιτυγχάνεται μέσα από διάφορα και ποικίλα έργα τέχνης.

Πόσο αλληλένδετα είναι όλα, αλήθεια. Η έκφραση της ανθρώπινης αγωνίας μπορεί να βγει από μια φωτογραφία του Bresson, μια σονάτα του Mozart, ένα ποίημα του Σεφέρη, ή μια ταινία του Pasolini.

Θεωρώ ανύπαρκτη μια καλλιτεχνική παιδεία που στηρίζεται μόνο στη γνώση της τεχνικής. Αλλά μια τέτοια παιδεία χωλαίνει και αν ακόμα προσθέσει στις γνώσεις της τεχνικής την ιστορική και αισθητική γνώση του συγκεκριμένου μόνον εκφραστικού μέσου. Ο καλλιτέχνης δηλαδή φωτογράφος πρέπει να γνωρίσει τη φωτογραφία και την ιστορία της, αλλά και να τροφοδοτηθεί από όλες τις άλλες πηγές καλλιτεχνικής ευαισθησίας.

Αυτές οι σκέψεις γίνονται επιτακτικά επίκαιρες σε μια εποχή σαν τη δική μας, όπου ο ριζοσπαστισμός και η πρωτοτυπία έγιναν αυτοσκοπός. Οι φωτογράφοι συγχέουν την

προσωπική γλώσσα και την ιδιαιτερότητα με την εντυπωσιακή πρόκληση. Σήμερα, η ετικέτα, το σήμα κατατεθέν, έγιναν ανάγκη. Ο χρόνος μετράει. Η επιτυχία επίσης. Επομένως η πρωτοτυπία θα γίνει σύμβολο. Πόσο εύκολο είναι να 'σαι έτσι πρωτότυπος, και πόσο στείρα και τραγική η αποκοπή της καλλιτεχνικής κληρονομιάς.

Αντίθετα, τι υπέροχη και μοναδική η πρωτοτυπία του Mozart καθώς ξέφευγε σιγά σιγά από την πλούσια κληρονομιά του Hayden. Πόσο συγκλονιστική η προσφορά του Beethoven, όταν έβρισκε νέο δρόμο, μέσα από την απομάκρυνση του από τον Mozart. Ή πόσο φυσιολογική η εξέλιξη του Rembrandt ακριβώς ύστερα από την επαναστατική παρουσία του Frans Hals. Τι συγκίνηση πράγματι νιώθει κανείς όταν βλέπει πεντακάθαρα ότι πίσω από το Robert Frank βρίσκεται ο Walker Evans και ο Cartier-Bresson, των οποίων όμως το έργο όχι μόνον θαυμάζει ο Frank αλλά και κρίνει και κατακρίνει και πλουτίζει και αλλάζει. Πρέπει να γίνει συνείδηση ότι η Τέχνη έχει μια δυναμική εξέλιξη, και κάπου μέσα σ' αυτήν εντάσσεται ο κάθε καλλιτέχνης.

Συχνά όταν βλέπω φωτογραφίες υπάρχει μια που ξεπηδάει ανάμεσα στις άλλες, χωρίς καμιά αμφιβολία, σαν καλύτερη. Είναι τότε πολύ δύσκολο να εξηγήσω με λόγια σε τι οφείλεται αυτό. Για να αντιληφθεί κάποιος την ομορφιά και τη σημασία ενός έργου τέχνης, απαιτούνται ευαισθησία και γνώση. Αν ένα από τα δύο λείπει, τότε το πλησίασμα του έργου θα είναι ελλιπές. Ίσως πάλι είναι πιο προσιτή μια εξήγηση που τοποθετεί ιστορικά τη φωτογραφία και της αποδίδει τη σημασία της στην εξέλιξη της τέχνης της φωτογραφίας. Τη μαγεία όμως του ξεχωριστού έργου τέχνης δεν θα βρεθούν, ευτυχώς, λόγια να την περιγράψουν. Είναι σαν να πρόκειται για έναν μυστικό κώδικα τον οποίο ξαφνικά καταφέρνεις να διαβάσεις χωρίς ποτέ να τον αποκρυπτογραφήσεις, γιατί το κλειδί του βρίσκεται κάπου, και για πάντα, κρυμμένο. Προσπαθούμε τότε με περισσότερο ή λιγότερο αφηρημένους όρους να αποδώσουμε λεκτικά το αδιατύπωτο, το ανεξήγητο. Ο λόγος όμως έχει το μειονέκτημα του συγκεκριμένου, ακόμα κι όταν ασχολείται με έννοιες αφηρημένες. Η κατανόηση του αφηρημένου λόγου προϋποθέτει και πάλι κάποια αναφορά, έναν ορισμό, γιατί είναι κι αυτός ένα σύμβολο. Έτσι, σαν συμβολισμός, χρειάζεται και έναν κώδικα.

Ίσως αυτό γίνει αντιληπτό, αν σκεφτεί κανείς ότι ούτε το συναίσθημα ορίζεται με λόγια και ότι η επαφή δύο ανθρώπων είναι συχνά βαθύτερη και ουσιαστικότερη όταν δεν επενδυθεί με φόρμες του λόγου, άρα της λογικής. Άλλα και η τέχνη είναι επαφή και επικοινωνία· με το μη επιστητό, όπως και με τους γύρω ανθρώπους. Θα έλεγα ότι, σε τελευταία ανάλυση, η αδυναμία του λόγου να προχωρήσει πέρα από ένα ορισμένο σημείο, κάνει την τέχνη απαραίτητη. Θα ήταν επομένως αντιφατικό να μπορέσεις να «εξηγήσεις» αυτή την τελευταία με εκείνο το οποίο καλείται να συμπληρώσει. Μια φωτογραφία μπορεί να «εξηγηθεί» μ' ένα ποίημα ίσως, ή μ' ένα μουσικό κομμάτι, ή μ' έναν πίνακα ζωγραφικής. Η φιλοσοφική της όμως ανάλυση ποτέ δεν θα αρκούσε.

Είναι μια σύμπτωση πολλών συνθηκών οι οποίες κάνουν μια φωτογραφία να αφήνει ελεύθερη αυτή τη μυστηριώδη ενέργεια που την κάνει ξεχωριστή. Είναι το περιεχόμενο. Είναι όμως και η φόρμα. Η θρυλική πάλη σε κάθε έργο τέχνης. Αν το ένα από τα δύο υπερिशύει, τότε η φωτογραφία είναι ίσως ελκυστική, ίσως ενδιαφέρουσα, άλλα ποτέ σπουδαία. Αν και τα δύο ισορροπούν, τότε η φωτογραφία ξεχωρίζει. Αν όμως τα δύο αυτά παλεύουν, και το ένα μάλιστα τείνει να νικήσει χωρίς να το κατορθώνει, τότε η φωτογραφία ξεχειλίζει από ενέργεια, είναι μεγάλη, είναι μοναδική.

Υπάρχουν όμως και τόσα άλλα στοιχεία που είναι δύσκολο να περιγραφούν. Πώς να περιγράψεις την υπερβατικότητα; Πώς να ορίσεις τη σύνθεση; Δεν υπάρχουν κανόνες. Εκτός από εκείνους που έχουν εφεύρει οι δάσκαλοι για την ευκολία τους. Πώς να εξηγήσεις γιατί θέλεις να κοιτάξεις μια φωτογραφία, πάλι και πάλι, ενώ άλλες τις κοιτάς σαν να μην τις βλέπεις; Πώς να καθορίσεις τη δύναμη που έχει η φωτογραφία όταν δέχεται πολλές ερμηνείες, όταν αφήνει εισόδους πολυάριθμες σε αντίστοιχους θεατές, υποδαυλίζοντας συναισθήματα, αλλά όχι διατάζοντάς τα;

Τελικά, αυτό που είναι παράξενο είναι το ότι μπορείς ίσως να εξηγήσεις γιατί μία φωτογραφία είναι κακή, ή αδιάφορη, αλλά είναι σχεδόν αδύνατον να αναλύσεις γιατί είναι σπουδαία.

Ύστερα από όλα αυτά, υπάρχει άραγε περιθώριο για συμβουλές; Τι πράγματι να συμβουλευτεί κανείς κάποιον νέο φωτογράφο; Μπορεί να τον βοηθήσει να μάθει τεχνική, ώστε τουλάχιστον το πρώτο πρόβλημα να φύγει από τη μέση. Μένουν όμως τα δύο μεγάλα, και μερικές φορές ανασταλτικά, εμπόδια. Τι και πώς να φωτογραφίσει. Εδώ η απάντηση είναι αποκλειστικά και βασανιστικά μόνον του φωτογράφου. Το κίνητρό του, το ενδιαφέρον του, η αγωνία του, είναι δικά του. Ο αυθορμητισμός και οι παρορμήσεις του πρέπει να μείνουν ελεύθερα. Θα έχει όμως μεγάλη βοήθεια αν πέρα από την τεχνική οξύνει την ευαισθησία του και πλουτίσει τις γνώσεις του μέσα από τη σχέση του με όλες τις τέχνες. Η φωτογραφία είναι κάτι πού γίνεται σε ένα κλάσμα δευτερολέπτου. Χρειάζεται νεύρο, αντίδραση, ερεθισμός. Την ώρα εκείνη της δημιουργίας, σχεδόν δεν λειτουργεί η σκέψη. Η καρδιά, το μυαλό και το μάτι, όπως λέει και ο Cartier-Bresson, βρίσκονται σε μία γραμμή, για να πιάσουν εκείνη τη μοναδική στιγμή όπου όλα συναντώνται και όλα συμβαίνουν. Παρ' όλα αυτά, όλη η σκέψη, όλη η καλλιέργεια του φωτογράφου, έχουν αποθηκευτεί εκείνη τη στιγμή σε έναν μη συνειδητό χώρο, που καθοδηγεί αλλά και καθορίζει τον καλλιτέχνη. Ίσως όμως θα έπρεπε να προσθέσει κανείς ότι κι αν όλα αυτά συμπέσουν, πάλι δεν αρκούν. Χρειάζεται και μια βιωματική εμπειρία του καλλιτέχνη σε συνδυασμό με μια ιδιαίτερη άποψη του για τη ζωή. Ο Garry Winogrand λέει, τόσο χαρακτηριστικά, ότι η σχέση του φωτογράφου με τη φωτογραφία καθορίζει τη σχέση του με τη ζωή, που καθορίζει με τη σειρά της τη σχέση του με τη φωτογραφία.

Χρειάζεται επομένως γνώση της τεχνικής, γνώση της ιστορίας της φωτογραφίας, γνώση των άλλων τεχνών, βιώματα, και σκέψη πολλή. Μόνο που, επαναλαμβάνω, η σκέψη πρέπει να προηγείται και να έπεται της στιγμής της φωτογραφίας. Όταν ο φωτογράφος φωτογραφίζει, δεν σκέφτεται, δεν δρα εγκεφαλικά, αλλά αντιδρά συναισθηματικά. Σκέφτεται, όταν αποφασίζει τι και πώς θα φωτογραφίσει...

Πλάτωνας Ριβέλλης,
Φωτογραφία

Πολύτροπη Γλώσσα - <http://politropi.greek-language.gr/>

Συνέντευξη του Πλ. Ριβέλλη στον Θοδωρή Σκριβάνο (βίντεο)

Από τη διεύθυνση: <http://goo.gl/n6DPT8>

Ασκήσεις

1. Να παρατηρήσετε την οργάνωση και τη συνοχή του κειμένου *Φωτογραφία*. Να βάλετε πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφο. **ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΧΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ**
2. Στο κείμενο του Ριβέλλη υπάρχουν πολλές ερωτήσεις. Να τις εντοπίσετε και να συζητήσετε τι εξυπηρετούν στην κάθε περίπτωση.
3. Ποιο είναι το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής παιδείας, σύμφωνα με τον Ριβέλλη;
4. Να σχολιάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα:
 - α) ...για να αντιληφθεί κάποιος την ομορφιά και τη σημασία ενός έργου τέχνης απαιτούνται ευαισθησία και γνώση Π. Ριβέλλη
 - β) Αλλά για να γίνει ο θεατής ή ο ακροατής ενεργητικός δέκτης του μηνύματος της τέχνης είναι απαραίτητη η παιδεία, η συστηματική εξοικείωση με τα δημιουργήματά της. Α. Χαραλαμπίδης.Να συζητήσετε γιατί δεν ασκούνται συστηματικά οι μαθητές στο σχολείο, για να μπορούν να αντιληφθούν την ομορφιά και τη σημασία ενός έργου τέχνης, ώστε να γίνουν εντέλει ενεργητικοί δέκτες του μηνύματός του.
5. Υποθέστε ότι ο Ριβέλλης συζητάει με έναν νέο που θέλει να ασχοληθεί με τη φωτογραφία και του δίνει κάποιες συμβουλές. Να φανταστείτε τη σκηνή, να αξιοποιήσετε το περιεχόμενο της τελευταίας παραγράφου, καθώς και τις σημειώσεις που κρατήσατε παρακολουθώντας το βίντεο, προκειμένου να γράψετε έναν σύντομο διάλογο. **ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ-ΔΙΑΛΟΓΟΣ** **ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ**
6. Αν έχετε ασχοληθεί με τη φωτογραφία, γράψτε ελεύθερα τις σκέψεις σας για ό,τι σας ελκύει σ' αυτό το είδος τέχνης.